

فهرست مطالب

صفحه	عنوان
۱	مقدمه
۴	کلیات: ایران و اختیارات شورای امنیت
۴	۱. موضع ایران در کنفرانس سانفرانسیسکو در قبال اختیارات شورای امنیت
۹	۲. نحوه طرح یک موضوع در شورای امنیت
۱۱	۳. حق دولت‌ها برای شرکت در مذاکرات شورای امنیت
	بخش اول: مراجعه ایران به شورای امنیت
۱۳	فصل اول: تخلیه آذربایجان از اشغال قوای بیگانه
۱۳	۱. پیشینه تاریخی قضیه عدم خروج نیروهای اتحاد جماهیر شوروی از ایران
۱۹	۲. طرح شکایت ایران در شورای امنیت
۱۹	۱-۲ مرحله اول: مداخله شوروی در امور داخلی ایران
۲۸	۲-۲ مرحله دوم: چگونگی طرح شکایت
۴۳	فصل دوم: جدایی بخشی از سرزمین ایران: قضیه بحرین
۴۳	۱. پیشینه تاریخی بحرین
۴۹	۲. چگونگی طرح مسئله در شورای امنیت
۵۱	۳. گزارش نماینده دبیرکل
۵۲	۴. تصمیم شورای امنیت و موضع مجلس شورای ملی ایران
	بخش دوم: طرح قضایای مربوط به ایران در شورای امنیت از سوی دیگران
۵۵	فصل اول: قضایای ناشی از اختلافات سرزمینی و مرزی
۵۵	گفتار اول: قضیه جزایر ابوموسی، تنب بزرگ و تنب کوچک
۵۵	۱. پیشینه تاریخی
۵۶	۱-۱ اشغال غیرقانونی و موقت جزایر

۵۹	۱-۲ واکنش دولت ایران و تلاش برای کنترل جزایر
۶۰	۱-۳ اعاده حاکمیت ایران
۶۲	۲. چگونگی طرح موضوع در شورای امنیت
۶۳	۲-۱ گردش کار در شورای امنیت
۶۶	۲-۲ تصمیم شورای امنیت
۶۶	۳. اعتبار حقوقی ادعاهای دولت‌های عربی
۶۶	۳-۱ تقدم در اشغال
۶۷	۳-۲ مرور زمان مملکت یا مثبت حق
۶۸	۳-۳ منشأ عربی ساکنان جزایر
۶۹	گفتار دوم: قضیه برخورد‌های مرزی ایران و عراق
۶۹	۱. طرح موضوع در شورای امنیت
۷۰	۲. گردش کار در شورای امنیت
۷۲	۲-۱ بیانیه رئیس شورای امنیت
۷۳	۲-۲ اجرای مأموریت محوله به دبیر کل
۷۴	۲-۳ تصمیم شورای امنیت و واکنش ایران و عراق نسبت به آن
۷۶	گفتار سوم: قضیه تجاوز عراق به ایران
۷۶	۱. منشأ منازعه
۸۲	۲. چگونگی طرح موضوع در شورای امنیت
۸۴	۲-۱ مواضع ایران و عراق در قبال قطعنامه‌های شورای امنیت
۹۳	۲-۲ اجرای قطعنامه ۵۹۸ شورای امنیت در ارتباط با تعیین مسئولیت آغاز جنگ
۹۵	۳. شورای امنیت و مسئله احراز تجاوز
۹۸	فصل دوم: قضایای ناشی از مبارزه ایران با سلطه بیگانه
۹۸	گفتار اول: قضیه ملی کردن صنعت نفت
۹۸	۱. ملی کردن صنعت نفت ایران
۹۹	۱-۱ واکنش دولت انگلیس در قبال ملی کردن صنعت نفت از سوی ایران
۱۰۲	۱-۲ چگونگی طرح شکایت انگلستان در شورای امنیت
۱۰۳	۲. درج موضوع در دستور کار شورای امنیت
۱۰۵	۲-۱ مواضع طرفین اختلاف در شورای امنیت
۱۱۱	۲-۲ شور عمومی شورای امنیت
۱۱۵	گفتار دوم: قضیه بازداشت کارکنان دیپلماتیک و کنسولی ایالات متحده آمریکا در تهران
۱۱۵	۱. پیشینه رویداد
۱۱۸	۲. چگونگی طرح مسئله در شورای امنیت

صفحه	عنوان
۱۲۲	۳. گردش کار در شورای امنیت
۱۲۴	۳-۱ تصمیم شورای امنیت
۱۲۵	۳-۲ گزارش دبیر کل
۱۲۶	۳-۳ تقاضای امریکا برای اتخاذ اقدامات مقتضی علیه ایران
۱۲۸	۳-۴ تصمیم شورای امنیت
۱۲۹	۳-۵ اقدام دبیر کل ملل متحد
۱۳۱	۳-۶ بررسی مجدد موضوع در شورای امنیت
۱۳۵	سخن پایانی
۱۳۷	منابع

مقدمه

در پی شکست جامعه ملل در تأمین صلح و امنیت بین‌المللی که بروز جنگ جهانی دوم مظهر کامل آن بود، دولت‌های متفق در صدد پی‌ریزی سازمان بین‌المللی نوینی با صلاحیت عام برآمدند که تا حد ممکن عاری از نقایص و ضعف‌های سلف خود باشد. مسئولیت اولیه تأمین صلح و امنیت بین‌المللی که هدف اصلی سازمان جدید بود به شورای امنیت واگذار شد که در آن قدرت‌های فاتح جنگ جهانی دوم از موقعیتی برتر برخوردارند. پذیرش این نقش برتر در واقع در ۱۹۴۵ در کنفرانس سانفرانسیسکو بر شرکت‌کنندگان در کنفرانس تحمیل شد و آن‌ها ناچار شدند آیین رأی‌گیری در شورای امنیت را که چرچیل، استالین و روزولت در موردش توافق کرده بودند،^۱ بپذیرند. واقعیات بین‌المللی هم نشان داده بود که بدون همکاری قدرت‌های بزرگ چنانچه سازمانی هم تشکیل شود، مانند جامعه ملل محکوم به شکست خواهد بود. بدین سان، شورای امنیت با ترکیبی از جایگاه ممتاز برای اعضای دائم شورای امنیت و شمار محدودی از اعضای غیردائم،^۲ مأمور حفظ صلح و امنیت بین‌المللی از طرف اعضای سازمان ملل متحد گردید.

ایران در زمره شرکت‌کنندگان در کنفرانس سانفرانسیسکو و در نتیجه، از اعضای مؤسس این سازمان بود^۳ و هیئت نمایندگی آن در روند تدوین منشور ملل متحد و از جمله در زمینه

---

۱. نک: نیایکی، حقوق سازمان‌های بین‌المللی، ص ۱۳۶.

۲. با اصلاح ماده ۲۳ منشور ملل متحد در ۱۷ دسامبر ۱۹۶۳ که از ۳۱ اوت ۱۹۶۵ لازم‌الاجرا شد، تعداد اعضای غیردائم شورای امنیت از ۶ به ۱۰ و تعداد کل اعضای شورا از ۱۱ به ۱۵ افزایش یافت. بدین ترتیب، تصمیمات شورای امنیت در خصوص موضوعات مربوط به آیین کار که قبلاً با رأی مثبت ۷ عضو گرفته می‌شد، از آن پس باید با رأی مثبت ۹ عضو اتخاذ شود. در این رأی‌گیری تفاوتی میان آراء اعضای دائم و غیردائم وجود ندارد، اما در مورد سایر مسائل لازم است آراء مثبت ۹ عضو (۷ عضو پیش از اصلاح ماده ۲۳) شامل آراء مثبت ۵ عضو دائم شورای امنیت باشد و مخالفت هریک از آن‌ها مانع هرگونه تصمیم‌گیری در خصوص مسائل ماهوی خواهد شد، حتی اگر ۱۴ عضو دیگر شورا رأی مثبت بدهند. نک: ماده ۲۷ منشور. ۳. دولتهایی به کنفرانس سانفرانسیسکو دعوت شده بودند که علاوه بر صلح‌جو بودن، تا اول مارس ۱۹۴۵ علیه آلمان و ژاپن اعلان جنگ داده و «اعلامیه ملل متحد»، مورخ اول ژانویه ۱۹۴۲ را نیز امضا کرده باشند. دولت ایران در ۱۷ شهریور ۱۳۲۲ (۹ سپتامبر ۱۹۴۳) علیه آلمان اعلان جنگ داد و در همان روز نیز ←

محدود کردن اختیارات شورای امنیت نقش فعالی را ایفا نمود. با وجود این، در طول حیات هفتادوپنج ساله سازمان ملل متحد، ایران فقط برای یک دوره (۱۹۵۵-۱۹۵۶) عضو غیردائم شورای امنیت بوده و در نوامبر ۱۹۵۵ ریاست آن را برعهده داشته است.^۱ در جریان کنفرانس سانفرانسیسکو و سپس تصویب منشور ملل متحد، ایران به عنوان «پل پیروزی» متفقین هنوز در اشغال قوای آن‌ها بود. تاریخ این گونه رقم زده بود که ایران اولین دولتی باشد که شکایتش در ۱۹۴۶ در خصوص عدم خروج نیروهای اتحاد جماهیر شوروی از خاک ایران پس از پایان جنگ جهانی دوم، در شورای امنیت مطرح می‌شود. پس از آن هفت قضیه دیگر که ایران یکی از طرف‌های آن بوده در شورای امنیت مطرح شده و مورد بحث و رسیدگی قرار گرفته است که آخرین آن‌ها، پرونده هسته‌ای ایران، هنوز نزد شورا مفتوح است و در دستور کار آن قرار دارد.

هدف این نوشتار گردآوری رویه دولت ایران در قبال موضوعاتی است که در شورای امنیت مطرح شده و یک طرف آن ایران بوده است. بدین منظور نه تنها برخی نکات حقوقی مرتبط بلکه نکات تاریخی و موضوعی هر قضیه نیز به اختصار بیان شده است، چراکه این مسائل گاه بر عملکرد شورا و یا تحول و توسعه اختیارات دبیرکل ملل متحد مؤثر بوده‌اند. در تألیف این نوشتار سعی نگارنده آن بوده است که مطالب عمده‌تأ مستند به اسناد سازمان ملل متحد بوده و به نحوی بیان شوند که برای خواننده غیرحقوقدان نیز قابل استفاده باشند. این مجلد به شش قضیه نخست مطروحه در شورای امنیت اختصاص دارد و مطالعه و بررسی پرونده هسته‌ای ایران، که قضیه‌ای مفصل و پیچیده است، به فرصتی دیگر موکول شده است. ابتدا در مبحث کلیات، مواضع ایران در کنفرانس سانفرانسیسکو تا آن حد که به اختیارات شورای امنیت مربوط می‌شود، آنگاه نحوه طرح یک اختلاف یا وضعیت در شورای امنیت طبق منشور ملل متحد به اختصار بیان می‌گردد. سپس در بخش اول، آن قضایایی مورد مطالعه قرار خواهند گرفت که به درخواست ایران در شورای امنیت مطرح و رسیدگی شده‌اند. در بخش دوم، قضایایی بررسی خواهند شد که گرچه یک طرف آن ایران بوده، اما به درخواست سایرین، اعم از دبیرکل ملل متحد یا دولت‌های دیگر در شورای امنیت مطرح شده است.

→ اعلامیه ملل متحد را پذیرفت و متعاقباً در ۹ اسفند ۱۳۲۳ (اول مارس ۱۹۴۴) علیه ژاپن اعلان جنگ کرد و بدین سان در زمره ملل متحد قرار گرفت و حائز شرایط شرکت در کنفرانس سانفرانسیسکو بود (نیای، حقوق سازمان‌های بین‌المللی، ص ۱۳۶-۱۳۷).

۱. نماینده ایران به عنوان عضو شورای امنیت، نصراله انتظام بوده است. نک:

Yearbook of the United Nations, 1955, p. 464.

نسخه اولیه این نوشتار حاصل بخش کوچکی از یک طرح پژوهشی ملی و گسترده در دفتر مطالعات سیاسی و بین‌المللی وزارت امور خارجه با عنوان «نگاه ایرانی به حقوق بین‌الملل» بود که استاد فرزانه دکتر جمشید ممتاز اجرای آن را عهده‌دار بودند و همکار ارجمند و پژوهشگر توانا، جناب آقای دکتر بهرام مستقیمی، طرح تحقیق بسیار مفصل آن را تنظیم کرده بودند. آن طرح متأسفانه به دلایلی خارج از اراده مجری و همکاران طرح ناتمام ماند و آرزوی پیشنهاددهندگان آن برای جمع‌آوری و مستندسازی رویه ایران در حوزه‌های مختلف حقوق بین‌الملل به سرانجام نرسید. در اینجا لازم می‌دانم از سرکار خانم سوسن پاسگر، پژوهشگر حقوق بین‌الملل و دوست عزیزم که در پیشبرد آن نسخه اولیه همکاری داشته است، صمیمانه سپاسگزاری نمایم.

فریده شایگان

مهر ۱۳۹۹